

HORIZON - **Abot tanaw**.
 HORIZONTAL - **Higa**.
 HORIZONTAL ROW - **Hanay-higa**.
 HUNDREDTH (100TH) - **Hatingdaan** (divided by 100).
 HUNDRETH (100TH) **Ika-isangdaan**
 HYDRATED - **Madanum** (**danum** = water, Ilokano).
 HYBRID (biological) - **Tisoy** (slang).
 ILLUSION, OPTICAL - **Linlang-tingin** (from **linlangin** = to fool; **tingin** = to look).
 IMPROPER FRACTION - **Tiwaling bahagian** (**bahagi** = portion; suffix **-an** used).
 IMPURITY (foreign material) - **Yagit**
 INCANDESCENT - **Nagbabaga** (glowing).
 INCIDENCE, ANGLE OF - **Siha ng dating** (**dating** = arrival; **siha**, see ANGLE above).
 LAW OF INERTIA - **Batas ng kagawian** (**gawi** = behavior; prefix **ka-**, suffix **-an**).
 LEAST COMMON DENOMINATOR - **Isa- huling pangilalim** (**huli** = last; **ilalim** = under).
 LITHOSPHERE - **Baong bato** (**ba** = shell; **bato** = rock) ('Sphere' refers to layer).
 MAGNITUDE (brightness of heavenly body) - **Ningning** (As Dimension - **sukat**
 MECHANICAL ENERGY - **Malamakinang sigla/ enerhiya** (**malamakina** = machine-like).
 MICROORGANISM - **Mikbuhay** (**mik** from **mikmik** = extremely small; **buhay** = life).
 NUCLEUS - **Ubod**.
 NUCLEAR - **Sa-ubod**.
 NEUTRAL - **Gitnain** (**gitna** = middle).
 NIMBUS CLOUD - **Dagim** (colloquial).
 NOBLE GAS - **Maharlikang buhag**.
 NORTH GEOGRAPHIC POLE - **Hilagang tuktok** (**hilaga** = north; **tuktok** = top). NORTH MAGNETIC POLE - **Hilagang tuktok-balani** (**balani** = magnet).
 NUCLEAR FISSION - **Sa-ubod na pagbaak**
 NUCLEAR FUSION - **Sa-ubod na pag-isa**.
 OPTICAL POLARIZATION - **Piliwanang** (**pill** = chosen, referring to vibrational mode).
 ORBIT. (of heavenly body) - **Ligiran** (from **ligid** = to go around; suffix **-ran**).

Pambansang Wika Tungo sa Pambansang Ekonomiya*

Emmanuel S. de Dios

Sa una pa ma'y aaminin ko sa inyong wala akong natatanging kakayahang magbitiw ng salita hinggil sa paksa ng panayam na ito—liban na lamang sa anumang dulot ng kaunting interes, mala-sakit, at pangangamba ng isang tagalabas na nagmamasid sa kasalukuyang tunggalian hinggil sa wika.

Ipinagpapalagay kong may malawak nang pagkakaisa tungkol sa layuning magpaunlad ng isa (o mas marami pang) pambansang wika, bagamat wala marahil pagkakaisa kung papaano ito gagawin, o sa anong anyo ito magaganap. Nasusundan ng karamihan ang di-pa-tapos na debate sa pagitan ng mga "Tagalista" at ng mga tagapagtaguyod ng "Filipino." Bukod dito'y nariyan ang pagsususpetsa o pagtatakwil kapwa sa Tagalog at Filipino ng mga Sebuano, at higit pa rito'y mayroong malakas na nagtutulak sa Ingles. Batid ng lahat humigit kumulang na may mabubuti't matatalinong katwiran at simulaing sumusuporta sa isa man o sa kabilang panig, kaya higit na mahirap ang kumatig sa isa o sa kabilang panig.

Hindi ko pangunahing balak na bigyang kalutasan ang ganitong suliranin. Ang sarili kong interes sa paksa ay nagmumula sa isang mas makitid, gayunpaman sa palagay ko'y praktikal na problema: papaanong mapaghuusay at mapadadali ang pagtuturo ng economics sa mga mamamayan, at sa partikular, sa mga mag-aaral sa pamantasan. Ang buod ng sasabihin ko ay ganito: hindi masasagot ang katanungang ito nang walang pagsasaalang-alang sa katangian ng economics bilang isang disiplina.

*Inilathala sa *Mga Piling Diskurso sa Wika at Lipunan* na inedit nina Pamela C. Constantino at Monico M. Atienza, Lunsod Quezon: University of the Philippines Press, 1996. pah 267-278

Halaga ng Kaalaman sa Economics

Hindi mahirap unawain at tanggapin na mahalaga para sa lipunan ang magkaroon ng batayang kaalaman at pag-unawa ang mga mamamayan tungkol sa economics at sa mga pangyayari sa ekonomiya. Batay lamang ito sa paniniwalang may karapatan at tungkulin ang mga mamamayan (lalo na sa isang demokrasya) na alamin ang mahahalagang usapin sa lipunan upang intelihenteng makilahok at makapagpasya tungkol dito. Lalo itong mahalaga para sa mga usaping pang-ekonomiya na sa malao't sa madali'y nakaumang sa pang-araw-araw na buhay ng mga mamamayan.

Dala na rin ng mga pangyayari't karanasan sa panahong ito ng malawakang R & D (*research and development*) at komunikasyon, unti-unting kinikilala sa teorya ng economics ang kahalagahan ng impormasyon o kaalaman bilang batayan ng kontrol at kapang-yarihang pang-ekonomiya (tingnan halimbawa ang mga unang akda ni Arrow [1974]); maihahambing ito sa mga unang pagpapalagay na ang pag-aari sa makina at pampinansyang kapital ang kumakatawan sa ganoong kapangyarihan. Kung gagamitin natin ang ganitong ideya sa pulitika, maaari nating makita na lubhang nababawasan ang kahulugan ng demokrasya kung wala o kulang ang kaalaman o pag-unawa ng mga mamamayan hinggil sa layon at epekto ng mga patakaran ng pamahalaan.

Isang halimbawa na rito ang suliranin ng ating bansa hinggil sa panlabas na utang. Hindi man karaniwang sumasagi sa kaisipan ng mga mamamayan, napakalaki ng epekto ng utang-panlabas sa kanilang buhay, dahil na lamang sa mga patakarang ipinatutupad ng pamahalaan upang umangkop sa suliranin. Dahil dito, halimbawa, ay nagpapatay ng mga buwis ang pamahalaan, nagtataas ng singil ang mga korporasyong publiko para sa kuryente, tubig, atbp. Upang mabayaran ang utang panlabas, nangungutang ang pamahalaan sa loob ng bansa. Tumataas ang bahagdan ng interes, bumababa ang pamumuhunan, at humihina ang paglaki ng ekonomiya, at kinukulang sa trabaho. Lahat ito'y nagaganap nang walang gaanong pinagkakaunawa at pagsang-ayon ng mga mamamayan.

Hindi lamang sa mga bansang papaunlad mayroong ganitong suliranin, kundi pati na rin sa mauunlad na kapitalista o sosyalista, o dating-sosyalistang bansa. Sa Estados Unidos, nariyan ang maling patakaran tungkol pagkakautang ng pamahalaan bunga ng tinatawag na "supply-side economics" na nagbigay ng mga pabuya sa mga maykaya; o di kaya'y ang pagpapatuloy ng paggasta para sa mga armas. Sa mga sosyalista o dating-sosyalistang bansa naman, nariyan ang pampulitikang desisyon tungkol sa kung anong bahagi ng badyet ang dapat gugulin sa mga industriyang pangkonsumo at mga industriyang pampuhunan.

Sa palagay ko'y lubos na nating nauunawaan ang kahalagahan ng pag-unawa ng mga mamamayan sa economics at mga ideyang pang-ekonomiya. Isa na sa klasikong pangungusap tungkol sa paksang ito ang malaon nang isinulat ni Keynes [1957:383-84]:

...[A]ng mga kaisipan ng mga ekonomista't mga pantas sa pulitika, tama man ang mga ito o mali, ay may kapangyarihang higit pa sa karaniwang inaakala. Kung tutuusin, halos wala nang ibang naghahari sa daigdig. Ang mga praktikal na taong nag-aakalang sila'y malaya sa anumang impluwensyang intelektwal, sa katunayan, ay karaniwang alipin ng kung sinu-mang laos na ekonomista. Ang mga sirang-bait na nasa kapangyarihan, na tila nakaririnig ng tinig sa hangin, ay umuulit lamang sa kabaliwan ng kung sinumang akademikong manunulat ng ilang taong nakalipas. Natitiyak ko na ang kapangyarihan ng makasariling interes ay hindi ganoon kalaki kung ihahambing sa dahan-dahang paglaganap ng mga ideya. Mangyari pa, hindi kaagad-agad, kundi sa paglipas lamang ng sapat na panahon; sa larangan ng pilosopiyang pang-ekonomiya't pampulitika, iilan lamang ang mga taong maiimpluwensyahan pa ng mga bagong teorya pagkalampas nila ng edad beinte-singko o trenta anyos, kaya hindi maaasahang maging bago ang mga ideyang ginagamit ng mga burukrata't pulitiko, at maging ng mga agitador. Gayunpaman, sa malaon o sa madali, para sa mabuti man o sa masama, mga ideya at hindi mga makasariling interes ang pinakamapanganib.

Sa madaling salita, sa wika nga ni Joan Robinson, "kailangang mag-aral ng economics upang maiwasang malinlang ng mga ekonomista."

Mga Katangian ng Economics na Balakid sa Pag-unawa

Bagamat maraming nakakikilala ng pangangailangang palaganapin ang kaalaman sa economics, hindi kasindali ang pagpapatupad nito. Madalas masambit na napakababa ng literasi, kundi man ng intwisyon, ng mga kababayan natin sa economics: ito'y totoo hindi lamang para sa mga karaniwang mamamayan, kundi na rin pati sa mga peryodista, manunulat, aktibista, pulitiko, at maging mga lider pangmasa, na aakalain sana'y may tungkulin at interes sa mabibigat na usapin. Paano ipaliliwanag ang kalagayang ito?

Kung tutuusin natin, ang lahat ng mga suliranin sa pag-unawa ay suliranin ng wika. Dito'y hindi naiiba ang paksa ng economics: ang pangunahing balakid sa pagpapalaganap ng kaalaman ng economics ay mga balakid ng wika. Sa aking palagay, mahahati sa tatlo ang mga suliraning ito.

Ang unang ikinalalayo ng economics sa karaniwang mamamayan ay may batayan sa sosyolohiya o, higit na tama, may batayan sa uri. Bilang disiplina, sumulpot ang economics sa panahon ng pagsikat ng kapitalismo at bilang pag-unawa sa pag-unlad ng sistemang iyon. Gayunpaman, alam nating ang kapitalismo bilang isang sistema sa kasaysayan ay nakaugat sa isang pagpupwera o pagsasa-isantabi sa nakararami, sa pagkakahati sa lipunan sa dalawang mistulang magkakahawalay na daigdig, ng mga "may-kaya" at "walang-kaya." Sa lipunan noong pinaghiwa-hiwalay ng hatian ng

paggawa, na kinatatagpuan ng naipong yaman at kontrol sa isang dulo at karalita't pagdarahop naman sa kabila, hindi katakata kung matagpuan ang “direksyon,” ang “rasyonalidad,” o “kaayusan” (iniwasan kong sabihing “katwiran”) sa dulong kinalalagyan ng kapital. Sa wika nga ni Fernand Braudel (1984:622), “ang pangunahing pribilehiyo pa rin ng kapitalismo, noon at ngayon, ay ang kakayahan nitong *pumili*--pribilehiyo itong mula sa naghaharing katayuan sa lipunan, mula sa bigat ng yamang-kapital, kakayahang humiram, sapot ng komunikasyon, at ang mahalaga rin, mula sa mga nililikha nitong ugnayan sa pagitan ng iilang makapangyarihan.”

Hindi kung gayon nakabibigla kung bakit maraming paksa at konsepto sa economics, ang patungkol lamang sa daigdig ng kapital at, sa ganitong dahilan, napakalayo sa karanasan ng sambayanan. Halos lahat sa atin ay nakauunawa sa proseso ng paghahalal ng isang tao upang maging pangulo, ang konsepto ng pagkapanalo ayon sa mayorya. Nauunawaan din natin ang mga kapintasan ng sistemang iyon: ang paggamit ng dahas, ang katiwiliang dulot ng bilihan ng boto, atbp. Ngunit iilang tao lamang ang nakauunawa kung bakit mas mataas ang presyo ng ibang bilihin kaysa iba, bagamat sa isang pakahulugan, may pagkakahawig ang dalawang prosesong ito: maaring sabihin na ang pamilihan ay parang isang halalan—bagamat higit na tama sigurong sabihin na ang halalan ay isang malaking pamilihan. (Ang malaking kaibahan ay ito: hindi kasimpantay ang paghahati-hati ng salapi sa hanay ng mamamayan kung ihahambing sa paghahati-hati ng mga boto.) Gayundin, ang konsepto ng “interest rate” ay hindi kusang sumasagi sa isipan ng taong walang taglay na kapital. Ang “exchange-rate,” o palitan ng piso sa banyagang salapi, ay maaasahang magiging mahalaga lamang sa isang tao o korporasyong makapipili kung piso o dolyar ang kanyang hahawakang kayamanan.

Dahil sa makauring pagkakahati ng karanasan, hindi rin katakata na nagiging higit na aktibo at mabunga ang pagsasalin at pag-aaral sa mga tekstong Marxista sa economics. Sa kabila ng anumang di-pagkakaunawaan sa pulitika't patakaran, ang pagsasalang ginawa ng mga progresibong kilusan sa mga klasikong teksto ng Marxismo ay dapat ituring na malaking ambag sa pagsulong ng panitikan ng economics sa iba't ibang wika ng ating bansa.

(Bilang dagdag na balakid, sa loob ng economics mismo ay mayroon ding malalaking pagtatalo ng mga tradisyon at kaisipan. Dahil dito ay lalong humihirap ang pagkakaroon ng iisang turo o ortodoxiya. Ang pinakamalaking pagkakahati-hati dahil sa magkakaibang kasamaan ng umiiral na sistema. Ito ang dahilan kung bakit ipina-iilalim natin ito sa isyu ng “uri.”)

Sa atin ay mayroon ding pananaw—hindi naman malinaw na nakatitik saan man, kundi parang isang aali-aligid na espirito—na ang lahat ng konseptong patungkol sa daigdig ng kapital at pamilihan (bagamat iba sa atin ang dalawa) ay pawang pagsanto at pagsamba sa mga hungkag na konsepto ng “kapital,” ayon sa pananaw na ito, ay baluktot na anyo lamang, isang abstraksyon, ng “paggawa.” At hindi rin mahirap maghanap ng kabulastugan sa karaniwang economics, tulad halimbawa ng pananaw ng iilan diyari—sa kabila ng katotohanan—na hindi kailanman maaaring magkaroon ng

matagalang kawalan ng trabaho sa ilalim ng kapitalismo. Ganito rin ang dating sa akin ng mga panawagan na dapat tayong humubog ng economics na “sariling atin.”

Kung tama ang pananaw na ito, ang sosyolohikong balakid sa pag-unawa sa economics ay hindi mahalaga, sapagkat mali rin naman ang anumang economics na hindi kagyat na nauunawaan ng uring manggagawa o ng masa (sapagkat malayo sa kanilang karanasan). Kabigha-bighani, nakakaintriga ang pananaw na ito, kung lubos ngang totoo, sapagkat ayon dito, ang hindi kagyat o intwitibong maunawaan ng masa ay hindi naman mahalaga, baka sa katunaya't mali pa nga sa pamamagitan nito, malulutas natin hindi lamang ang suliranin ng wika, pati na rin ang suliranin ng kung ano ang tama at maling economics. Sapagkat dito'y hindi economics ang magtatakda ng wika; wika ang magtatakda sa economics.

Malinis at kaakit-akit man ang ganitong pananaw, sa aking palagay ay dapat itong iwasan. Ako na marahil ang mangunguna sa pagsabing maraming konsepto sa karaniwang economics ang palso at dapat iwaksi. Ngunit upang malaman kung alin ang mga ito'y dapat pag-aralan muna ang kabuuan. Bukod dito, maging sinumang repormador o rebolusyonaryo ay dapat humarap sa katotohanang kailangang mag-aral at magpakahusay sa “burges” na economics, una, sapagkat maging ang lipunan ng hinaharap (lalo na matapos ang mga pangyayari sa Silangang Europa) ay iiral sa daigdig ng kapitalismo, at ikalawa, may mahahalagang kakayahang dulot ang “burges” na economics sa pag-unawa't pagpapalakad ng anumang lipunan na hindi maitatatawa.

Sa madaling salita, sa palagay ko'y walang “shortcut” na iniaalok ang wika upang maunawaan ang *nilalaman* ng suliraning pangkabuhayan. Kailangang dumaan tayo sa masalimuot na landas ng economics (at ang iba't ibang sangandaan nito).

Sa hanay ng iba't ibang araling panlipunan, ang economics na marahil ang gumagamit ng pinakaabstraktong pamamaraan ng pagsusuri: kabilang na rito ang paggamit ng pormal na lohika at matematika, at estadistika. Ito'y kalagayang pinupuri ng ilan at kinokondena naman ng iba, at hindi maikakaila sa dahilang ito, sa hanay ng mga agham-panlipunan sa anumang dako ng daigdig, ang economics ay tinitingnan nang may magkahalong paghanga, pagkainggit, pangangamba, at pagdududa.

Dalawa ang kinalalabasan nito: una, nangangahulugan ito na hindi “natural” kundi likha o hiram ang maraming salita at konseptong matatagpuan sa economics, karaniwa't nagmumula sa matematika at pinansya; ikalawa, ang diskurso ay pangunahing namamagitan lamang sa mga espesyalista o eksperto.

Sa katunayan, hindi iilan ang kasong dalawang “salin” na ang pinagdaraan ng konsepto bago ito umabot sa anyong maaaring unawain ng karaniwang tao. Ito'y sapagkat ang matematika, na siyang ginagamit na wika sa diskurso ng mga dalubhasa, ay isa ring wika mismo. Mula sa matematika, maaaring isalin ang konseptong ito sa isang mekanikal na paraan, at bilang huli'y maisasalin na sa “natural” na wika.

Bilang halimbawa, maaaring magsimula ang analisis sa sumusunod na paraan. Ipagpalagay nating ang paggawa ang tanging ginagamit sa produksyon. Nakasalalay ang dami ng produkto sa dami ng paggawang ginagamit. Ngayon, mag-isip ng dalawang sukat ng ambag ng isang yunit ng paggawa sa produksyon: a) una, ano sa pangkalahatan o sa karaniwan ang ambag sa produksyon ng isang yunit ng paggawa; b) ikalawa, ano ang maidaragdag (o mawawala) sa kabuuang produksyon kung magdaragdag (o magbabawas) ng isang yunit ng paggawa?

Sa ganitong paglalarawan ay hindi madaling mahalata na ang (a) ay hindi laging pareho sa (b), bagamat sa microeconomics ay mahalaga ang ganoong kaibhan. Gayunpaman, para sa mga nakatatanda sa matematika, may (halos) eksakto at madaling katumbas ang ganoong mga konsepto. Maisusulat nating x ang paggawa at y ang produkto, at $y = f(x)$, na may kahulugan na ang dami ng y ay nakasalalay sa dami ng x na ginagamit: mas maraming x , mas malaki ang y . (Ang f ay ang tinatawag na “production function.”)

Sa ganitong interpretasyon, ang sukat (a) ay katumbas ng $f(x)/x$, at ang sukat (b) ay maari naming unawain bilang $f'(x)$, kung ang f ay tuloy-tuloy at nahahalawan. Ayon sa konsepto ng matematikang nagamit, maaaring tawaging “average product of labour” ang (a) at tawagin namang “marginal product of labour” ang (b). Madaling makita batay sa ilang pagsubok sa iba’t ibang anyo ng f , na hindi laging magkatumbas ang $f(x)/x$ at $f'(x)$. (Magkatumbas lamang ito sa espesyal na kasong $f(x) = kx$.)

Malinaw na sa pamamagitan ng pagsasalin sa natural na wika sa matematika, may bagong kaalamang nakamit, na ang “average” ay hindi tulad ng “marginal product of labour.” Ang suliranin ay kung papaanong isasaling muli ang bagong kaalamang ito sa natural na wika. Sa katunaya’y mahirap mag-isip ng katumbas na salitang natural na makakasalubong natin sa pang-araw-araw na wika. Mangyari pa, ito’y sapagkat hindi karaniwang gumagawa ng ganitong pag-iisip ang tao.

(Sa katunayan, upang lalong makadagdag sa kaguluhan, dapat sabihin na ang mga matematisyan ay hindi gumagamit ng salitang “marginal.” Ang salitang ito, na halaw sa Aleman [“Grenznutzen”], ay inimbento ng mga ekonomista mismo na hindi man lamang gumagamit ng calculus (Hal. sina Menger, Von Wieser, at Boehm-Bawerk, sumangguni kina Hicks at Weber [1973].)

Ngunit ang kahihinatnan nito ay ang sumusunod: hindi na maaari, o napakahirap na ipaliwanag ang kahulugan at pagkakaiba ng “average product” at “marginal product of labour” nang hindi gumagamit o bumabanggiti sa matematikong konsepto, bagamat nagsimula ang imbestigasyon nang walang paggamit ng matematika. Ang ganitong suliranin ay madalas matagpuan. Ang ilan pang halimbawa ay ang pagkakaiba ng “average at marginal propensity to consume”; ang “elasticity with respect to price, income,” o ang “income-velocity of money,” na mga konseptong hiram sa matematika at pisika batay sa isang pagkakahawig ng anyo, batay sa analohiya.

Maaaring itanong: may kahulugan pa ba ang mga ito sa pagsasalin? Layunin ba ng pagsasalin ang panatiliin ang mga sadya o di-sadyang paghahambing?

Maaari ding itanong: Bakit pa pagkakaabalahan ang matematika sa economics? Hindi naman economics ang naunang gumamit ng matematika bilang makina ng pagsusuri. Bakit walang umaangal kapag hindi nila nauunawaan ang ginagawa ng mga nasa pisika? At ang kasagutan dito ay ang sumusunod: mas mahalagang maunawaan ng mga mamamayan ang “quantity theory of money” kaysa “quantum theory”—ang una ang ginagamit ng IMF at hindi ang huli. Hindi malaking disgrasya kung hindi lumaganap sa masa at makulong lamang sa mga dalubhasa ang mga pagtatalo tungkol sa pisika o astronomiya; walang mahigpit na usaping publiko na nakasalalay dito. Ngunit, tulad ng nabanggit, ito’y hindi totoo sa mga usaping pangkabuhayan, at mga teorya’t pagtatalong kaakibat nito.

Mangyari pa, ang ikatlong katangian ng economics ay ang pagkakasulat ng karamihan ng materyales dito sa wikang dayuhan (Ingles) na dayuhan din ang may-akda. Sa kasalukuyang economics, nananaig ang tradisyon at literaturang Ingles-Amerikano. Ito’y problema hindi lamang ng Pilipinas kundi rin ng ibang mga bansang hindi Ingles ang katutubong wika (Halimbawa ang mga manunulat na Pranses, Aleman, at Hapones; itinuturing na isang dahilan sa pagkaantala sa paggawad ng premyong Nobel kay Maurice Allais ay ang pagkakasulat ng karamihan sa kanyang akda sa wikang Pranses).

Dalawa ang aspeto ng nasyonalidad (kundi man nasyonalismo). Ang una ay ang konteksto; pumapangalawa pa lamang ang wikang gamit. Mahalaga sa pagtuturo ng economics—pumapangalawa lamang sa kawastuhan ng mga prinsipyong itinuturo—ang paggamit ng mga halimbawang makabuluhan sa mga tagapakinig.

Sa kasalukuyan, nakalulungkot sabihin na para sa antas ng pamantasan ay halos walang tekstong tunay na alternatibo sa mga banyagang titulo. Sa paaralan ng Economics ang pangunahing ginagamit sa panimulang economics ay Samuelson and Nordhaus; sa microeconomics ang teksto ni Mansfield; at sa macroeconomics ang teksto nina Dornbusch at Fischer. Ang mga akda ng mga Pilipino na halos lahat ay sinulat din naman sa Ingles—ay karaniwang nagkakasya lamang sa pag-ulit sa kalansay ng teorya ng macroeconomics at microeconomics (na matatagpuan din naman sa mga banyagang teksto), at nasa mababang antas pa lamang ng ginagawang “P” ang “\$” sa mga paliwanag at halimbawa. Maging ang isang tekstong nakasulat sa Filipino na nabuklat ko ilang taon na ang makalipas ay halos tuwirang pagsasalin lamang (dapat aminin ding matiyaga) sa balangkas ng teorya. (Ito’y maliban na lamang sa libro ni G. Sicat [1983] na naglalaman ng maraming materyal na may kinalaman sa mga institusyon sa Pilipinas, bagamat di katakataka kung ang maraming bahagi nito’y nalipasan na ng mga pangyayari.)

Lalo na sa hanay ng mga organisasyong di-pampamahalaan, alam kong may mga magigiting na tangkang bigyang-lunas ang kalagayang ito, at kaunaunahan na nating dapat banggitin ang mga napapanahong lathalain ng *Ibon*, na marami ring inilalabas sa Filipino at sa popular na paraan. Ito’y isa sa pinakamahalagang kontribusyon sa pagpapalaganap ng economics sa ating bansa.

Inilagay ko sa huli ang paksa ng wika, hindi sapagkat hindi mahalaga kundi dahil nais ko munang ipabatid sa inyo ang kalagayang ating kinakaharap at idiin na higit pa kaysa simpleng suliranin ng pagsasalin ang ating kakaharapin. Kung idagdag pa natin ang suliranin ng kung anong wikang natural ang dapat gamitin, tatlong bangin na bale ang dapat nating lundagin. Itulak pa natin ang metapora: aling bangin ang dapat munang lundagin? Makapamimili ba tayo?

Ang layunin sa palagay ko, ay may sapat na linaw. Nais nating palaganapin ang mabuting pag-unawa ng economics upang makapagpasya nang sarili, nang mapanlikha, at ayon sa pinakamabuti nilang interes ang mga mamamayan. Sa punto ng “laganap,” malinaw din na hindi ito kailanman makakamit kung hindi maisasalin sa wikang popular ang mga konsepto’t pangyayari sa ekonomiya.

Ngunit sa kabilang dako, ang tungkuling kinakaharap ay hindi lamang simpleng pagsasalin. Kung itatala ko ang mga inaakala kong pag-aaral upang makamit ang nasabing layunin, batid ang malalim na suliraning kinakaharap ng ating bansa, ito ang pagiging pagkakanayan:

Una dapat, simulan ang pag-aaral ng sinauna at/o bagong kasaysayang pangkabuhayan at pagbabago ng mga institusyon ng bansa at suriin ito ayon sa kasalukuyang pamamaraan at kategorya ng economics o sa pang-araw-araw na wika; at kung gagamit man ng mga bagong termino’y dapat itong ipaliwanag nang husto. Sa katunayan, marami na ring naisulat tungkol sa iba’t ibang yugto ng bagong kasaysayan (halimbawa, ang ekonomiya sa ilalim ni Marcos, o ang suliranin sa utang panlabas, o ang badyet ng guberno, atbp.) na pwedeng gamitin. Sa gawaing ito’y maaaring gamitin ang anumang wika, at malamang pa nga ay Ingles.

Ikalawa, matapos makalap ang materyal galing sa kasaysayan, maaari nang simulang ayusin ito upang magsilbing halimbawa at paglalarawan ayon sa balangkas ng teorya ng economics. Ang kalalabasan nito ay isang aklat—maaaring Ingles pa rin, ngunit maaari ring Pilipino, Cebuano—na maaaring gamiting susog na materyal sa mga Ingles na teksto. Ang mahalaga ay magkaroon ng mapagkakatiwalaang tekstong maglalarawan sa teorya sa pamamagitan ng pambansang karanasan.

Ikatlo, magtawag ng kapulungan ng mga dalubhasa sa economics, matematika, wika at iba, upang pagkasunduan ang ibang mga termino sa economics. Dapat dito pagpasyahan ang paraan at pilosopiya ng pagsasalin, halimbawa, kung babaguhin ba lamang ang pagbaybay ng mga salitang Ingles o kung hahanap ng katutubong katumbas na nagtatangkang panatiliin ang intwisyon ng orihinal. (Halimbawa: “mardiyinal pradak” o “hangganang produkto?” “indiperens-karb” o “pantay-saya?”) Maaari pa kung may interes para dito, dapat din itong gawin para sa iba’t ibang wika sa bansa, lalo na marahil sa Cebuano. Minsang magawa ito, at pagkatapos matugunan ang mga naunang pangangailangan, hindi na magiging mahirap magsulat ng mga teksto sa economics sa anumang wikang pambansa.

Ikaapat, sa isang banda, kailangang ilapit ang economics sa mga mamamayan sa pamamagitan ng mga kasulatang malapit sa kanilang puso.

Dapat banggitin dito ang mahalagang pasimula sa direksyong ito na nagawa na ni Prof. Tereso Tullao ng La Salle. Sinikap ni G. Tullao na humanap o lumikha ng mga katumbas na termino para sa mga karaniwang salita’t konseptong natatagpuan sa economics.

Madalas marinig ang daing na kulang sa panitikan sa economics; na ang mga ekonomista ay hindi marunong magsulat, ang mga marunong naman ay hindi marunong ng economics. Totoo ito at dapat lunasan.

Ngunit sa kabilang dako, dapat din nating paghusayan ang pagtuturo ng pundasyon at kasangkapan upang higit na mahusay na maunawaan ng mga mag-aaral ng economics bilang isang disiplina. Tinutukoy ko rito ang kakukalangang pansin na ibinibigay ng unibersidad sa matematika at estadistika bilang bahagi ng panlahatang edukasyon. Ito’y isa ring suliranin sa wika, sapagkat madalas ngang masambit na ang matematika mismo ay isa ring wika. Kadalasan, para sa mga mag-aaral, hindi ang Ingles ang mahirap kundi ang pag-iisip nang matuwid, ang paggamit ng mga simbolo’t, pag-unawa sa mga relasyon ng mga tao.

Sa aking palagay, ang suliranin ng pagpapalaganap sa economics ay hindi lamang suliranin ng pagsasalin mula sa Ingles papuntang Filipino- kahit papapano pa man natin bigyang ng pakahulugan ang Filipino. Ang wika ay dapat maging mapagkaisa, ngunit ang karanasan ng pagkakaisa ay hindi pangunahing magmumula sa wika, manapa’y wika ang nagmumula sa karanasan ng pagkakaisa. Ang isang pinagdaanan ng kasaysayan ng kabuhayan at pulitika ng bansa ang pinakamayamang bukal ng nagkakaisang wika. Kung ito ang ating pag-aaralan, susuriin, pupunahin, natural na susunod na lamang ang wikang sisidlan nito.

Bibliograpiya

Arrow, K.J. [1974] *The Limits of Organization*. New York: W.W. Norton.

Braudel, F. [1984] *The Perspective of the World, Civilisation and Capitalism, 15th-18th Century*, vol. 3. New York: Harper and Row.

Dornbusch, R. and S. Fischer. [198_] *Macroeconomics*. Tokyo: McGraw-Hill.

Hicks, J.R. and W. Weber, eds. [1973] *Carl Menger and the Austrian School of Economics*. Oxford: Clarendon.

Keynes, J.M. [1957] *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. London: Macmillan.

Samuelson, and Nordhaus. [1984] *Economics*. Tokyo: McGraw-Hill.